

Helénismus

zimní semestr 2017/2018

1

4. PŘEDNÁŠKA

Helénistické baroko

2

Helénistické baroko

3

poprvé byl tento termín použit počátkem 20. století

dá se tak označit i tehdejší malířství, například malby ve Vergině

i architektura má zdobnější, teatrální prvky, ale celkově vychází hodně z klasické tradice

za barokní se tak dá označit především plastika (srov. Bernini)

hlavními charakteristikami jsou divadelní efekt s emoční silou a dramatickou krizí

formálními prostředky, jimiž se těchto efektů dosáhne jsou:

- zvlhčený, neklidný povrch
- emočně silný (např. zoufalý) výraz tváře
- světlostínový efekt dosažený hlubokým opracováním
- užitá je otevřená forma

Helénistické baroko

4

Pollitt baroko časově vymezuje zhruba do doby 225-150 př. Kr.

baroko ale prakticky obě tato data překračuje

Předchůdce: plastika štítů Asklépiova chrámu v Epidauru a příbuzná díla z doby okolo roku 380 př. Kr.

začátek období, ve kterém se objevuje již více charakteristických prvků baroka, můžeme hledat patrně u pozdního Lýsippa a jeho školy (př. Héraklové)

například realizace v Tarentu

Tarentská náhrobní plastika

5

- akrotéria, metopy a reliéfy z náhrobků (výjimečně reliéfy sloupů apod.) - naiskoi (kruhové chrámky)
- 325-250 př. Kr. (datováno na základě keramiky), většina toho je z doby před Pyrrhem (275).
- zobrazují mnoho témat – Persefóné, bitevní scény, mýtická a historická témata, únos, setkání u hrobu (Orestés a Élektra), také všednodenní: život, lov, sport, banket, procesí (mořský thiasos)
- vše směřuje k tomu, ukázat, že zemřelý se stává héróem, který přebývá v héróu – hrobce nebo byl přepraven do Elysia
- kvalita je nevalná, šlo o soukromé objednávky, přesto je jednoznačný styl ke kterému se tato díla chtějí hlásit

Tarentská náhrobní plastika

6

Figura z metopy tarentské hrobky,
300-275 př. Kr., Archeologické
muzeum Tarent

Bitevní scéna, metopa tarentské
hrobky, 300-275 př. Kr.,
Archeologické muzeum Tarent

Tarentská náhrobní plastika

7

- tarentská funerální plastika je specifická kvůli materiálu, nazývanému pietra tenera (druh měkkého vápence)
- také kvůli své velikosti: ve srovnání s chrámovou plastikou je miniaturní
- jde o práci jen několika málo dílen, které v průběhu tří generací zaměstnávaly okolo sta sochařů
- místní lidé bez předchozích zkušeností s velkou kamennou plastikou (nebyl zde přímý zdroj vhodného materiálu)
- starší tarentská plastika byla hlavně terakotová
- měla patrně hlavní vliv na pozdější plastiku kamennou
- vliv etruského umění (urny)
- význam tkví ve zřetelných barokních efektech, předjímajících pergamskou plastiku

Tarentská náhrobní plastika

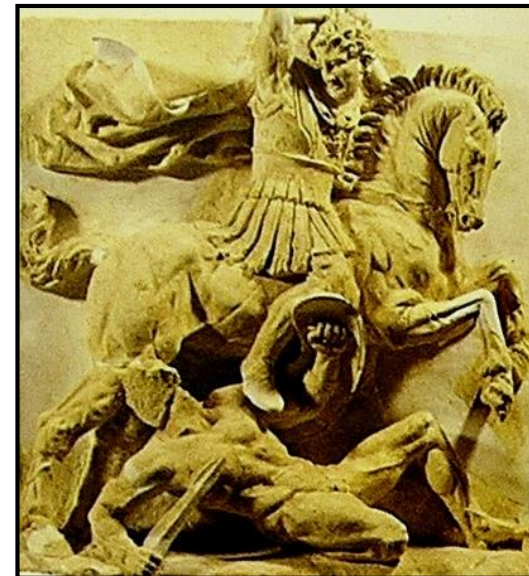
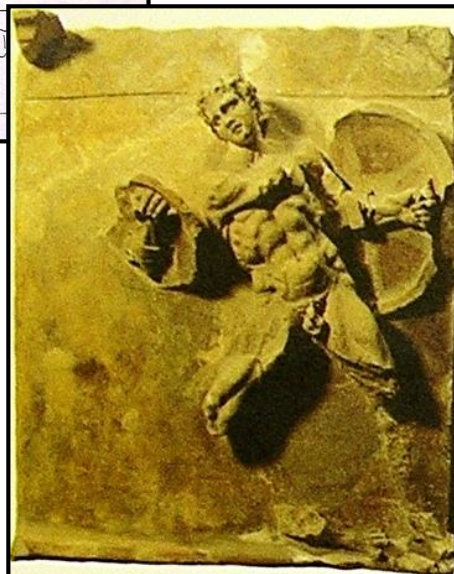
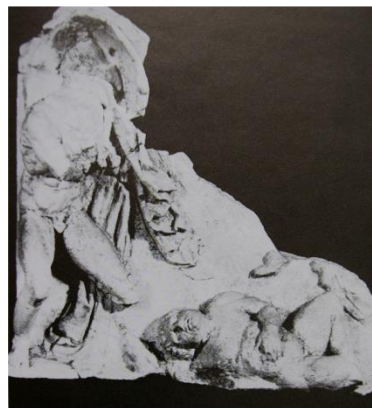
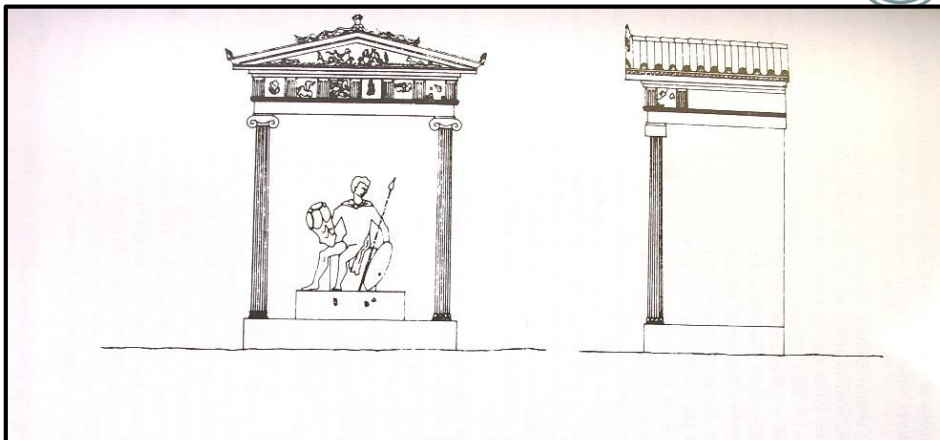
8

- ze šesti dobře datovaných hrobek je nejlépe dochován komplex náležející ke komorové hrobce na Via Umbria (datuje se okolo 275 př. Kr.)
- vlastní pohřeb byl umístěn v komoře vytesané ve skále, v jeho dromu bylo nalezeno množství fragmentů nadzemní stavby
- naiskos je rekonstruován jako distylos prostylos s ústředním akrotériem, zobrazujícím Skyllu
- po stranách simationu se od ní dolů vinou záhyby ocasů
- mořské nestvůry byly patrně vyobrazeny i ve štítě
- jedna z nich mohla nést Néreovnu na plasticky pojatých vlnách
- skupina velkých reliéfních fragmentů bývala připisována metopám dórského vlysu (nenašly se pozůstatky triglyfů)
- na devíti metopách je znázorněna bitva mezi jízdou a pěchotou
- uprostřed je nejlépe dochován jezdec, který se tyčí nad svým padlým protivníkem

Tarentská náhrobní plastika

9

komorová hrobka na Via Umbria

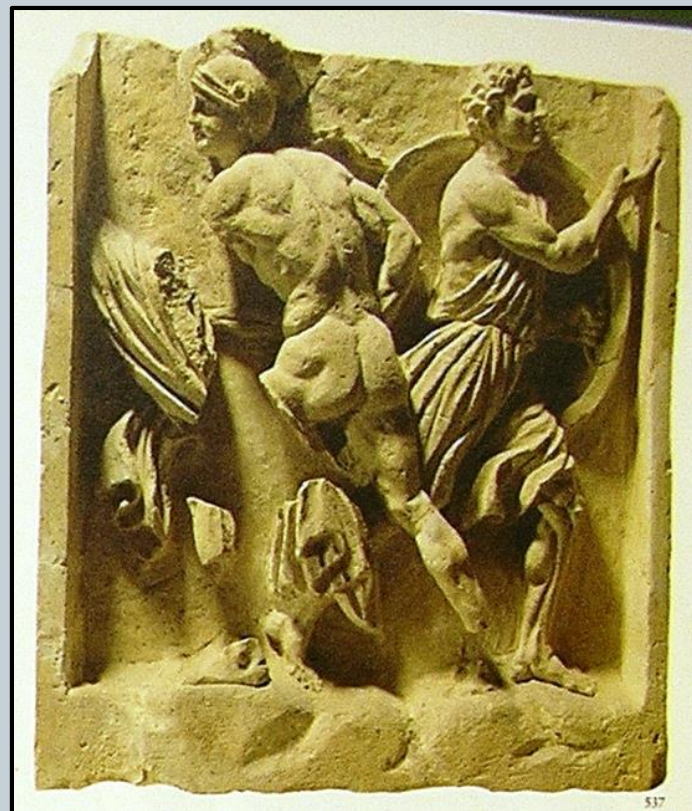
Tarentská náhrobní plastika

10

Achilles a Troilos (?), první polovina 3. století př. Kr.

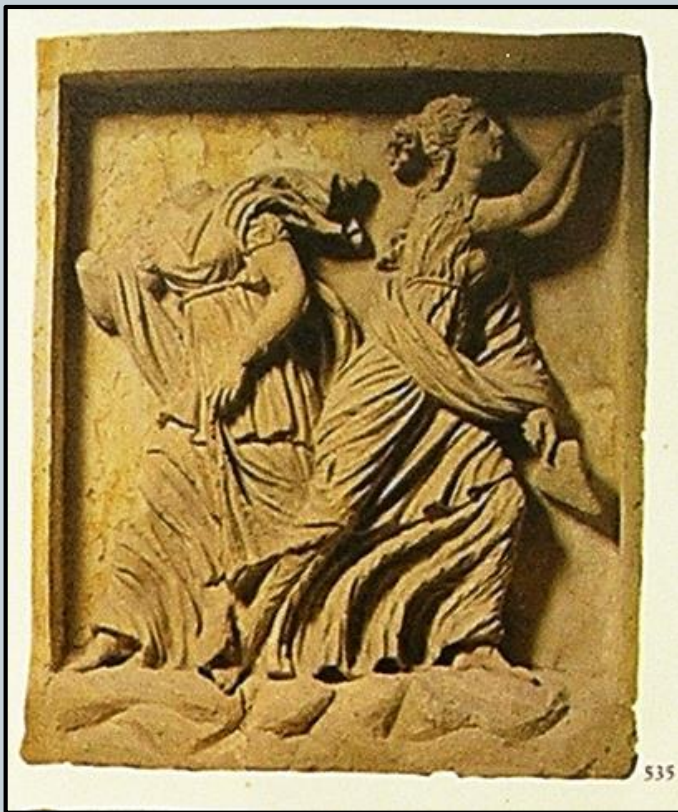
Metopa, první polovina 3. století př. Kr.

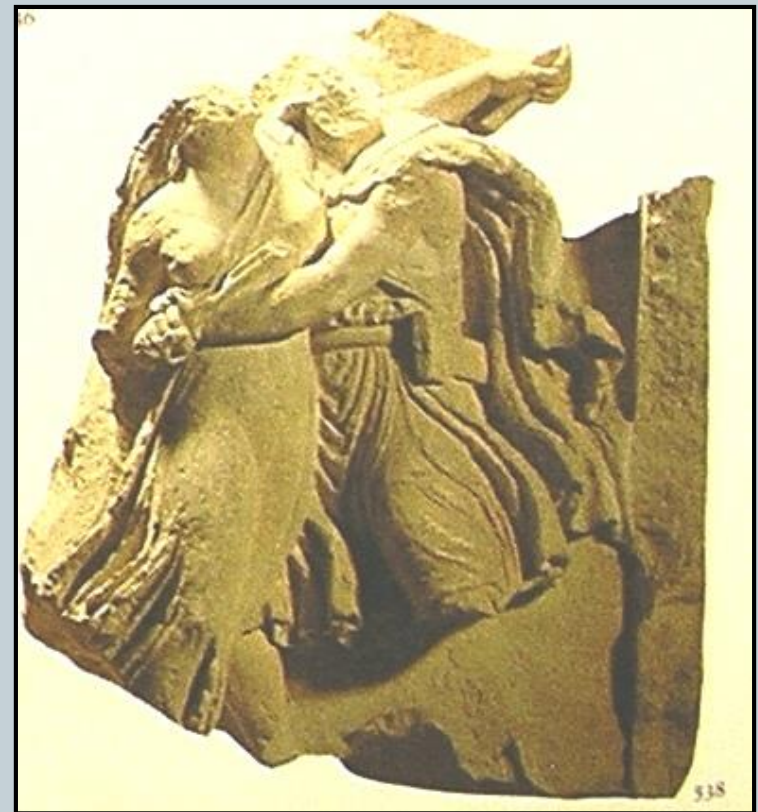
Tarentská náhrobní plastika

11

Únos Leukipoven, přelom 4. a 3. století př. Kr.

Metopa, první polovina 3. století př. Kr.

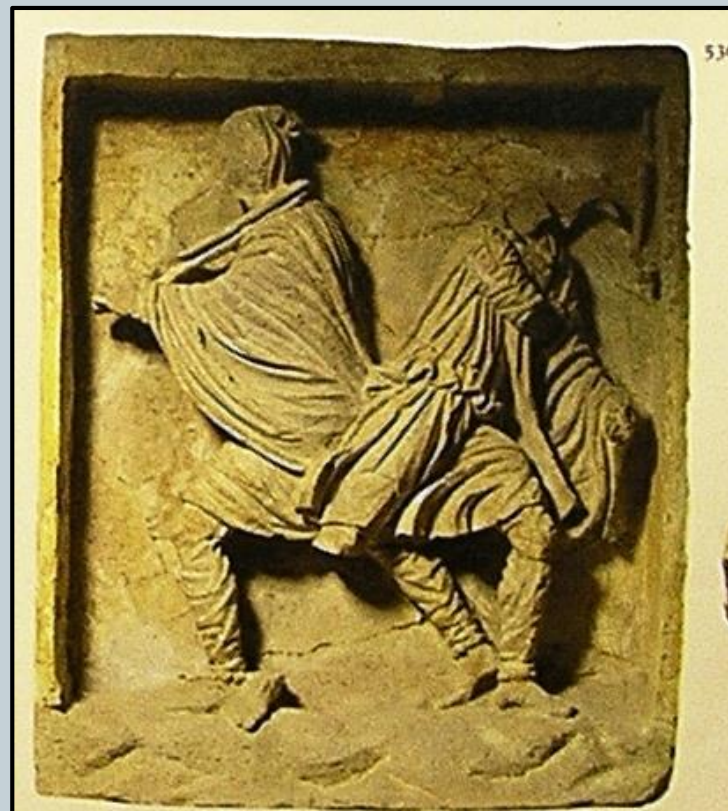
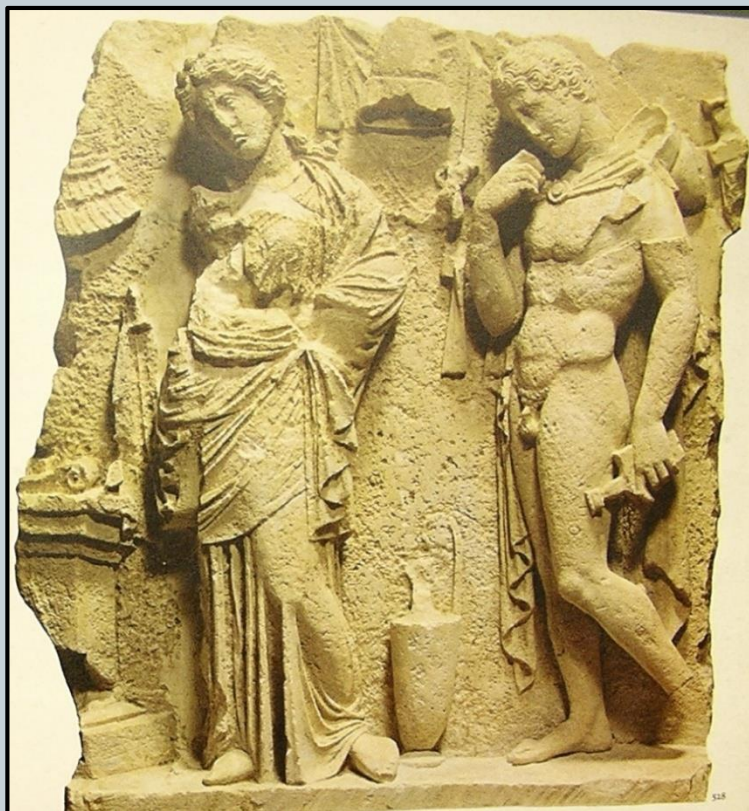

Tarentská náhrobní plastika

12

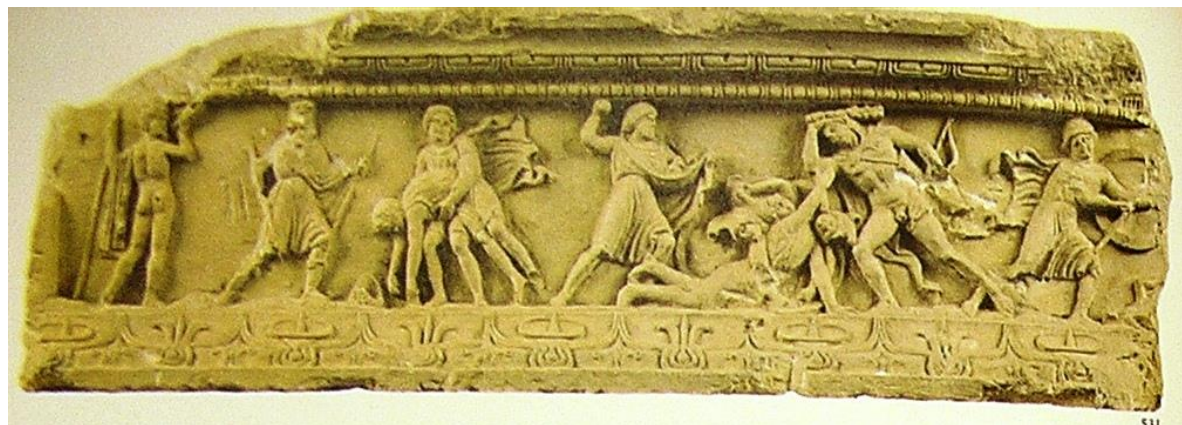
Smuteční scéna u oltáře, patrně mytologická, 320-300 př. Kr.

Dvě mužské postavy v orientálním oděvu, první polovina 3. století př. Kr.

Tarentská náhrobní plastika

Héraklés bojuje s
Amazonkami, 2.
polovina 4. století př.
Kr.

Tarentská náhrobní plastika

14

- Hlava mladíka, Tarent, okolo 300 př. Kr.
Berlín – Altes Museum

Tarentská škola

15

- postava chlapce – služebníka či otroka z jednoho z tarentských naisků
- vápenec
- okolo 300 př. Kr.
- Berlín – Altes Museum

Detail předchozího

16

Fragmenty hlavic z tarentských hrobek, 3. století př. Kr.; Siréna, Níké

17

Pergamské umění

18

VRCHOLNĚ HELÉNISTICKÉ BAROKO

Pergamské umění

19

- původně (v pozdně klasické době) nevýznamná obec - pevnůstka nedaleko západního pobřeží Malé Asie
- Lýsimachos zde okolo roku 302 zanechal svou pokladnu s 9000 zlatých talentů a pověřil svého důstojníka Filetaira jejich správou
- **Filetairos**, syn Makedonce Attala a paflagonské matky, narozen v Tiu na jižním pobřeží Černého moře
- dlouho se Filetairos staral o svěřené peníze dobře, v roce 282 př. Kr. však v době ztráty Lýsimachovy moci zabral poklad pro sebe a prohlásil se vazalem Seleuka I.
- po jeho smrti o rok později ale pomalu začal vystupovat jako nezávislý panovník malé domény v západní Malé Asii
- razil stále mince s podobiznou Seleuka I.
- nechal opevnit pergamskou akropoli, vystavěl chrám bohyni Athéně a věnoval některé stavby i do sousedních měst, aby si je naklonil

Filetairos

20

Pergamské umění

21

- zemřel bezdětný roku 263, když dříve adoptoval jako svého dědice synovce Eumena (I.)
- ten brzy vyhlásil formální nezávislost na Seleukovcích, Antiochos I. se mu zdál slabý
- patrně právem – porazil jej zanedlouho, roku 262, v bitvě u Sard
- Diogenés Laertský píše o tom, že byl patronem filosofů, například **Arkesiláa**, vůdce platónské akademie okolo roku 240, a **Lykóna**, předního představitele peripatetické školy mezi 269-244 (4, 38 a 5,67)

Pergamon - dějiny

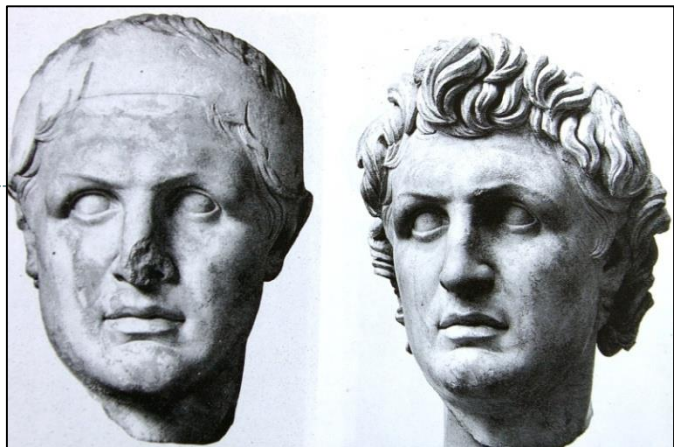
22

- po roce 278 vpadli do Malé Asie Gallové, byli poraženi Antigonem Gonatem a také Antiochem I.
- malé státečky v Malé Asii nutili k placení tributu
- Eumenés I. zemřel roku 241 př. Kr.
- po něm vládl Attalos (I.), jeho bratranec a zároveň také synovec Filetaira (+197)
- odmítl placení tributu, byl v roce 233 napaden galským kmenem Tolistoagů, které porazil na řece Kaiku
- Gallové, s podporou seleukovského vojska Antiocha Hieraxe, přišli znovu (229-228)
- Attalos opět zvítězil, porazil nepřítele pod pergamskými hradbami
- porazil i zbytek Antiochova vojska a ovládl celou Malou Asii severně od Kilikie
- přijal královský titul a diadém a přidal diadém i na Filetairův portrét na pergamských mincích
- jeho ženou byla Apollóniás

Pergamon - dějiny

23

- Eumenés (II.). pomohl Římanům k vítězství nad Antiochem III. u Magnésie a tím získal většinu Malé Asie a část Thrákie
- bojoval mezi 186-183 s Bythýnií (král Prúsiás) a Pontem 183-179 (Farnakés I. Pontský)
- po velkém vítězství v roce 184/3 přijal titul Sótér
- Attalovci tak získali Bythínií, Galatii a Pontos
- během války uspořádal velký panhelénský festival Nikeforeia k poctě Athéně
- v sedmdesátých letech panoval mír, byla to doba, kterou lze srovnat s třicátými léty 5. století v Athénách
- v roce 167 musel znovu porazit Galy podněcované Římem, od Říma se proto odklonil
- zemřel v roce 159
- po něm nastoupil jeho bratr Attalos (II.), který se s Římem opět sblížil
- Řím mu pomohl ve válce s Prúsiem II. a on zase pomohl Římu pacifikovat Řecko
- attalovský generál získal část uměleckých děl z kořisti v Korintě a ta pak byla věnována pergamské akropoli (Pausániás 7, 16, 8)
- Attalos II. zemřel v roce 138 a jeho nástupce zemřel zanedlouho, v roce 133, když odkázal celou říši Římu

Attalos I.

24

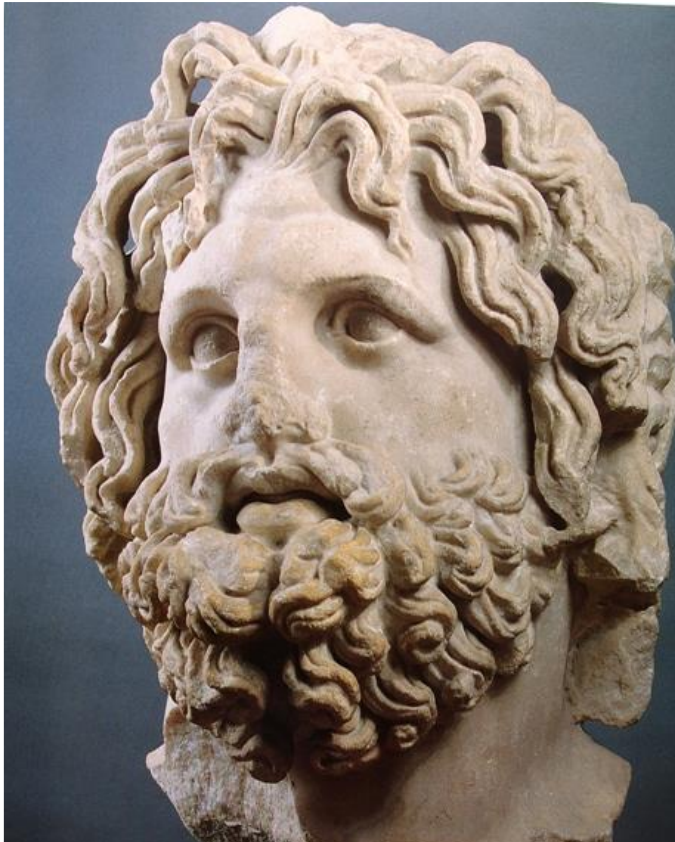
Pergamon - dějiny

25

- velký pergamský oltář má pro dějiny helénistického umění takový význam, že bývá často představován jako zástupce celé této epochy (W. Hoepfner)
- výtvořiny doby Eumena II. platí za umělecký a kulturní vrchol
- Strabón (13, 4, 2): „Zbudoval monumenty a knihovny a přetvořil Pergamon do oné nádhery, kterou můžeme pozorovat ještě dnes.“
- ještě významnějším mecenášem umění a architektury byl Attalos I.
- na jeho dvoře se setkávali architekti, sochaři a malíři, aby diskutovali o umění, uměleckých sbírkách a dokonce o dějinách umění

Památky z doby Attala I.

26

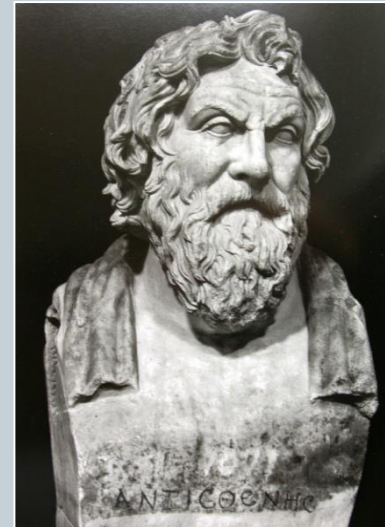
Římská kopie pergamského originálu (okolo 175 př. Kr.) od sochaře Pyromacha, Syrakúsy

- po vítězstvích nad Galy byli najati řeční sochaři
- v jejich čele stál místní sochař **Epigonos** syn Cháriův
- sám Attalos chápal sám sebe jako druhého Perikla a Epigona jako Feidia
- vítězné boje sochařsky ztvárnila skupina umělců, o některých víme z nápisů i od Plinia (NH 34, 84)
- byli to
 - **Isigonos**
 - **Pyromachos**
 - **Stratoníkos**
 - **Antigonos**
- **Pyromachos** byl patrně týmž Athéňanem, který vytvořil sochu Asklépia pro svatyni v Pergamu

Památky z doby Attala I.

27

- Plinius ho jinde datuje do 3. století (NH 34, 51)
 - Pracoval i s jiným Athéňanem – **Níkeratem**
 - Jejich jména se společně objevují na bázi na Délu (IG XI, 4, 1212) a na dedikaci Athéně z Pergamu z doby vlády Attala I. (IvP nos. 132-4)
 - Níkeratos je podepsán také na jiné dedikaci na Délu – vítězství nad Galy, věnováno Sósikratem
 - Podle nápisů byl Pyromachos autorem také portrétu Antisthenova (Vatikánská muzea), římská kopie z flaviovské doby
- v. 50 cm
orig. přelom 3. a 2. století př. Kr.

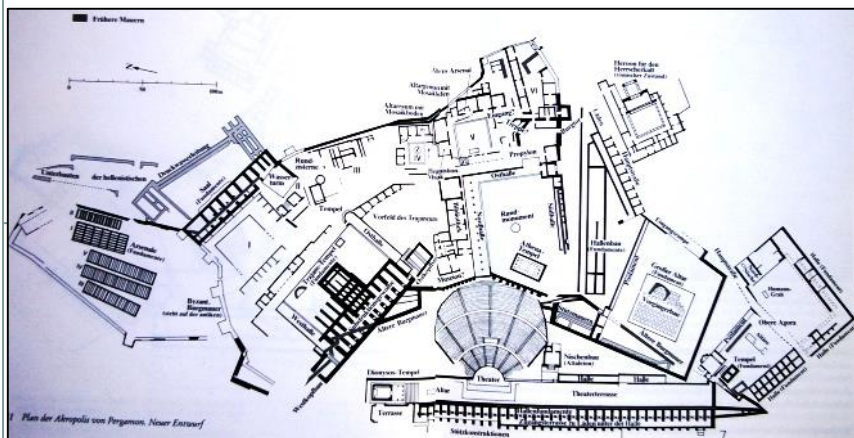
Památky z doby Attala I.

28

- Níkeratos zase vytvořil Alkibiada a řadu jiných „historických“ portrétů na Délu
- Stratoníkos je asi onen z Kyziku, jenž je zmiňován nápisem na Délu v roce 235/4
- Antigonos je asi **Antigonem z Karystu**, zakladatelem řecké umělecké historie
- **Isigonos** je snad zaměněné jméno Epigonovo
- jeho jméno je dochováno v 7 nápisech, dva z nich jsou na bázích attalovských dedikací na akropoli v Pergamu
- Plinius jej zmiňuje v souvislosti se dvěma díly: „trumpetistou“ a „dítětem objímajícím zabitou matku“
- trumpetista bývá ztotožňován s umírajícím Galem v Kapitolském muzeu, třebaže Plinius o Pergamu výslovně nemluví
- druhá skupina zobrazovala patrně také Galy

Památky z doby Attala I.

29

- v **Athénině svatyni** v Pergamu byla nalezena okrouhlá báze o průměru 3,15 m a výšce 2,48 m Na ní byl nápis, který ji věnoval Athéně za vítězství nad Tolistoagy Attalem I. (233 př. Kr.)
- jiná báze – pravoúhlá – byla nalezena v tureckém opevnění, právě v oblasti Athéniny svatyně
- ta je 1 m vysoká, dlouhá 2,36 m
- věnovací nápis je poděkováním Athéně a Diovi za vítězství nad Galy a Antiochem od Attala, Epigena a dalších důstojníků a vojáků, dílo Epigonovo
- v jižním rohu svatyně Athény byla ještě další báze, 1 x 1 x 19 m, rozdělená na osm částí
- každá z nich byla věnována jedné bitvě mezi lety 233 a 223 př. Kr.
- podle zářezů nesla sochy pěší i jezdecké
- v čele signováno (EPIG)ONOU E(RGA) ... dílo Epigonovo

Velký věnný dar attalský

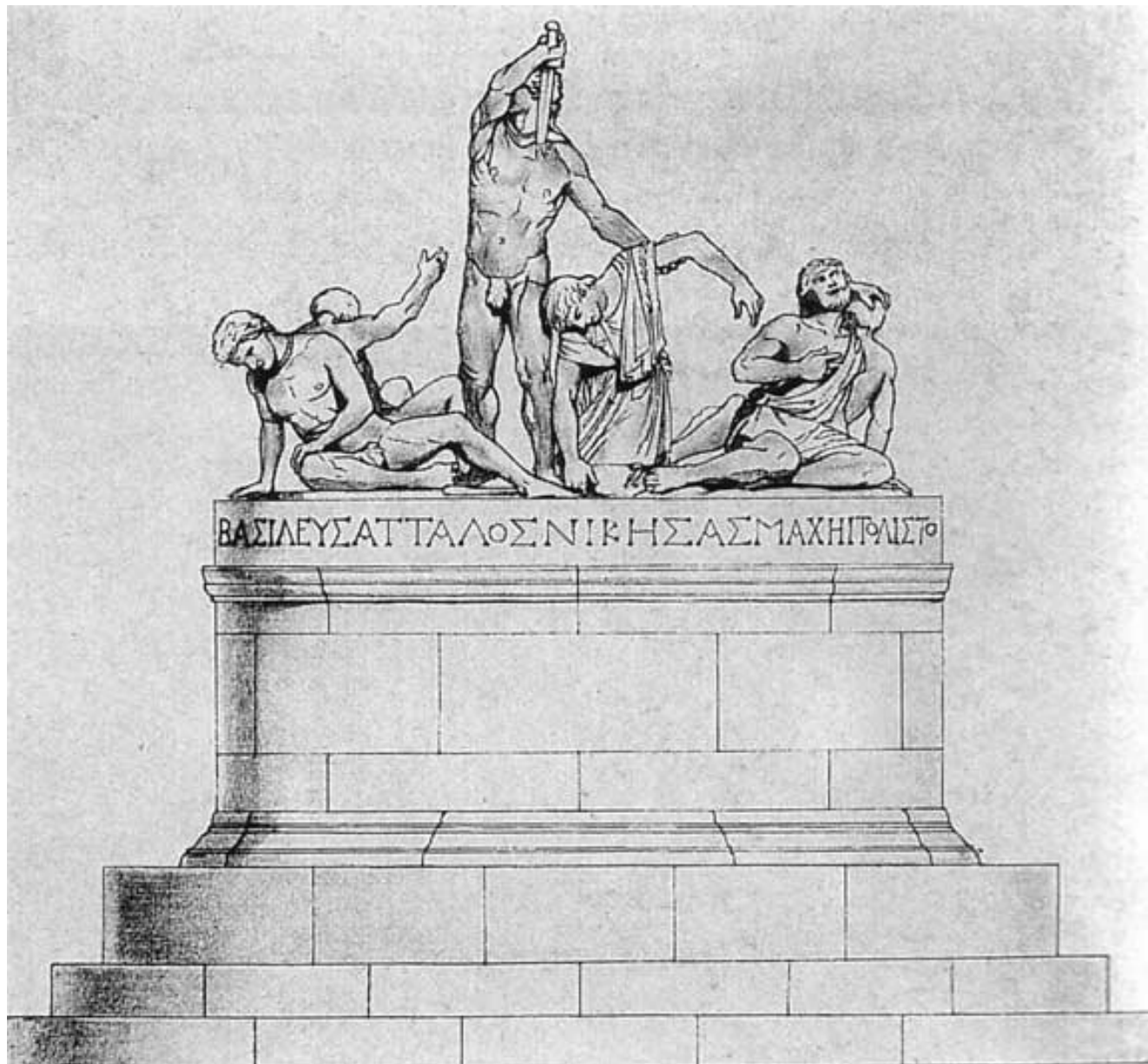
30

„Umírající Gal“ (Kapitolská muzea)

„Gal se ženou“ či tzv. „Gal Ludovisi“
(Museo nazionale delle Terme)

Dochované části bází a rekonstrukce

32

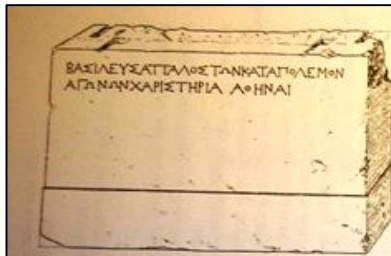

Abb. 18. Pergamon. Weihinschrift mit Hinweis auf die Siege an der vom Propylon aus sichtbaren Schmalseite des Rechteck-Bathron

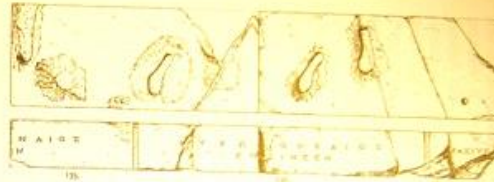
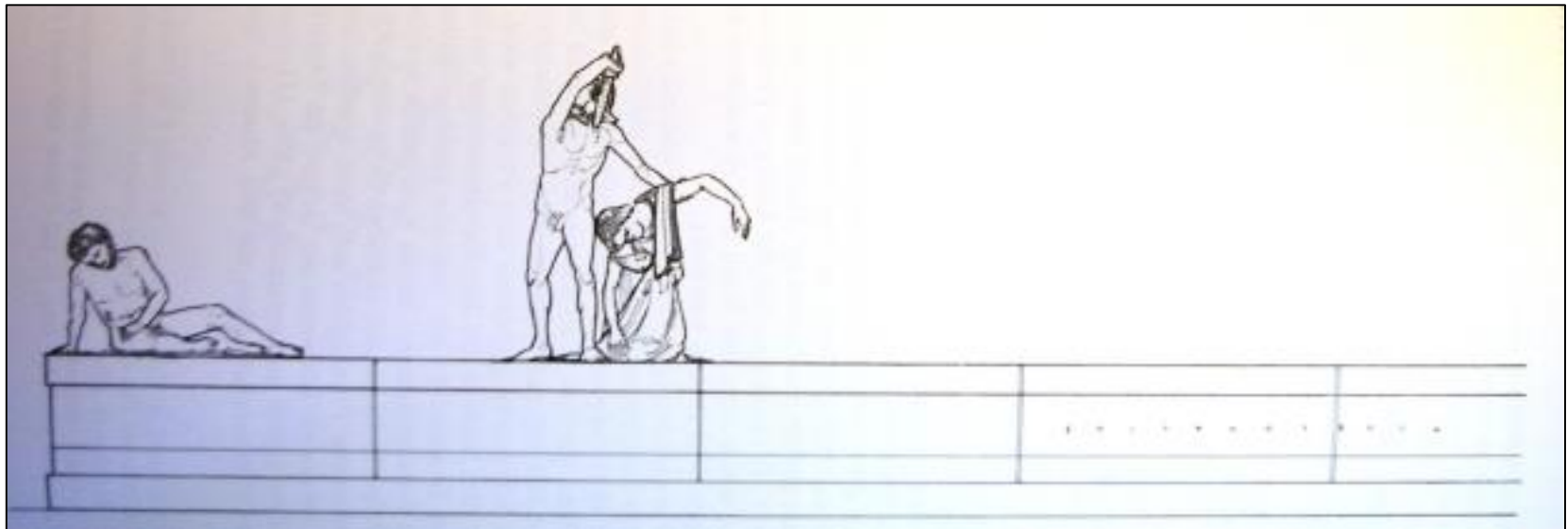
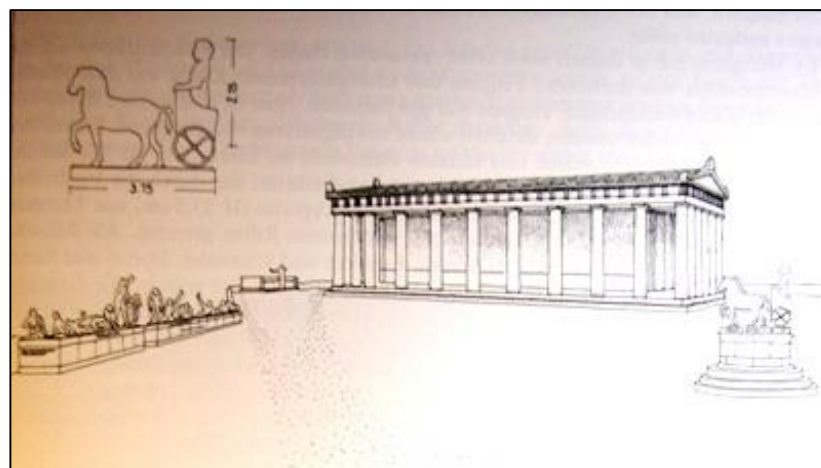
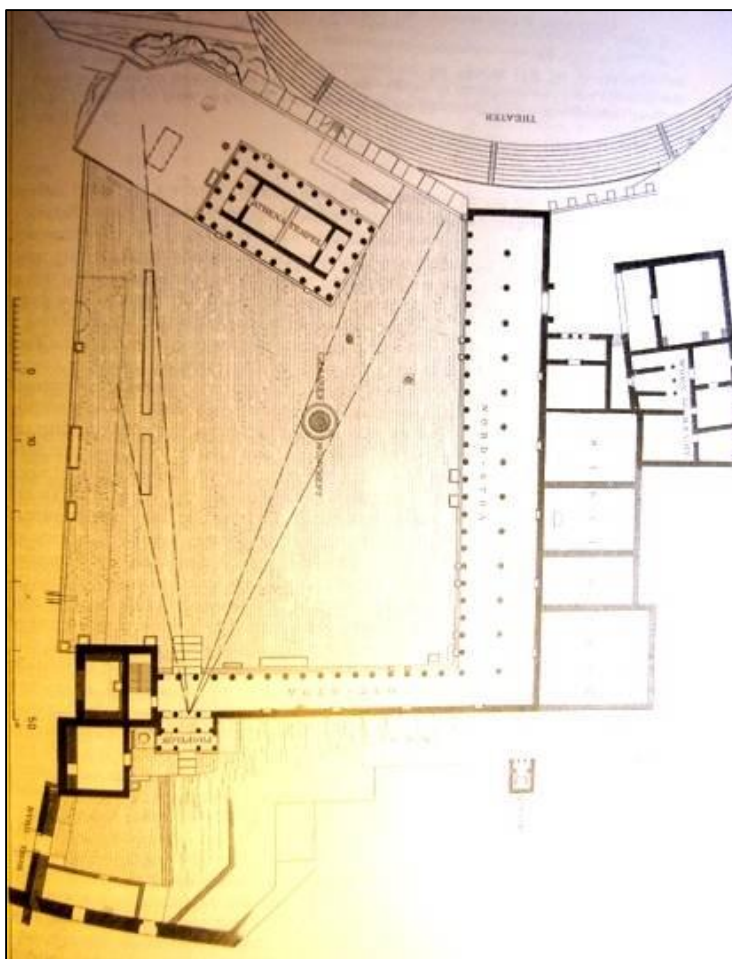

Abb. 19. Pergamon. Dem Temenos der Athena wurde Historizität verliehen durch die Aufstellung von Kopien berühmter Bildhauerwerke. Inschriften mit den Namen Praxiteles, Myron und Xenokrates sind erhalten.

Rekonstrukce umístění velkého daru

33

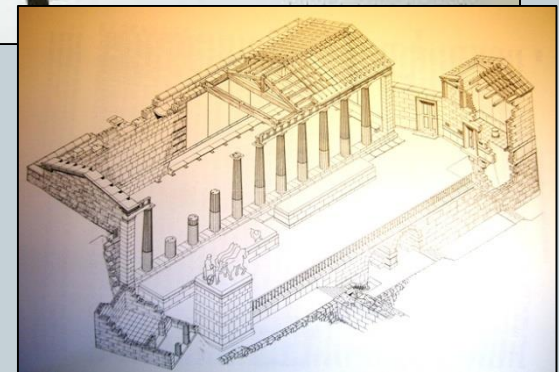
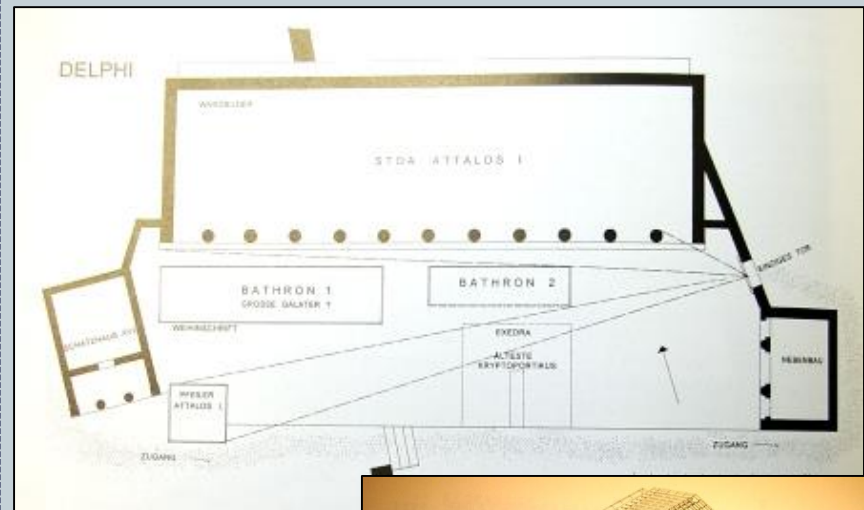

Obdobné realizace

34

Podobný památník, věnovaný generálem Epigenem pro Attala I. na Délu

Delfy

Malý věnný dar attalský

35

- Takzvaný **Malý věnný dar attalský** měl být podle Pausánia umístěn na Akropoli v Athénách (1, 25, 2)
- Postavy měly být malé, asi $\frac{1}{2}$ až $\frac{1}{3}$ životní velikosti
- Originál byl z bronzu
- Dnes je už celkem přes dvacet mramorových plastik – kopií, zařazeno do této skupiny
- Možné datum jejich vzniku je doba okolo roku 200, kdy Attalos I. podnikl triumfální návštěvu Athén (Polybios 16, 25-6)
- Podle jiných badatelů jde ve zmínce o Attala II. a pak by se jednalo asi o dobu mezi 160 – 150
- Tuto teorii se snaží podpořit argumenty stylovými: malý věnný dar má už prý něco z kvalit velkého oltáře

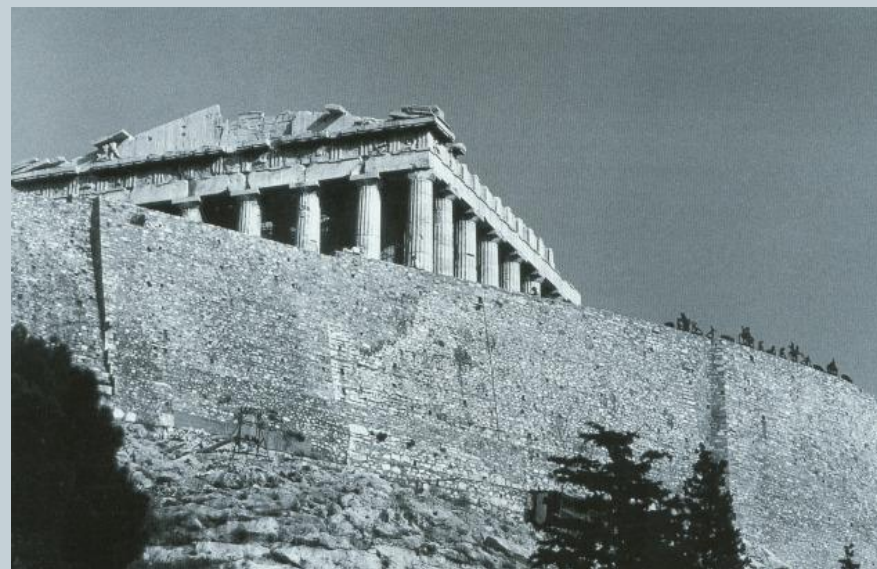
Malý věnný dar attalský

36

Malý věnný dar attalský, možné umístění na athénské Akropoli

37

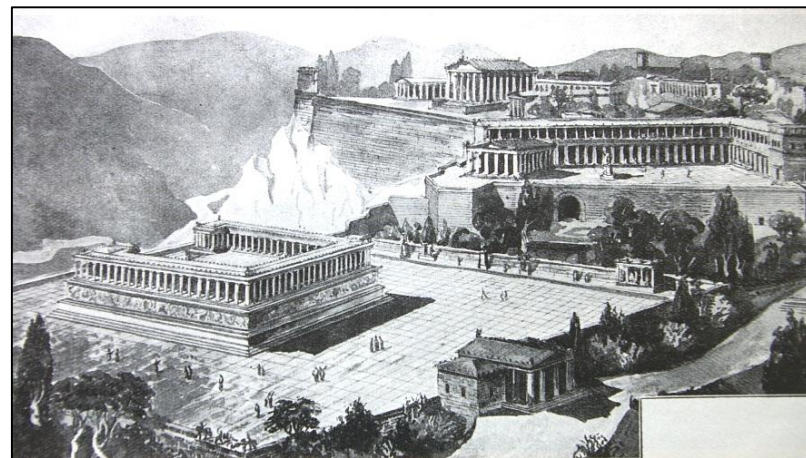
Pergamský oltář

38

- Pergamský oltář byl znovu nalezen náhodou německým inženýrem C. Humannem roku 1871
- po kratších průzkumech, prováděných Humannem a A. Conzem byla jeho velká část roku 1886 vykopána a převezena do Berlína
- celý oltář má rozměry 36,8 x 34,2 m
- je proveden v iónském řádu
- vnější vlys se zobrazením gigantomachie
- vnitřní vlys zobrazuje mýtus o Telefovi
- malý vlys byl původně 58 m dlouhý, vysoký byl 1,58 m
- délka severní i jižní části byla 15,18 m a části východní 25,14 m
- vlys byl sestaven ze 75 panelů o šířce 75-95 cm a hloubce 35-40 cm
- reliéfy Telefova vlysu jsou místy značně poškozeny a některé desky lze rekonstruovat jen velmi obtížně

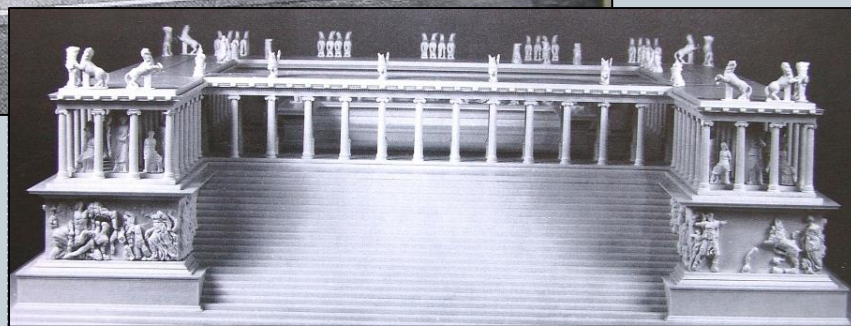
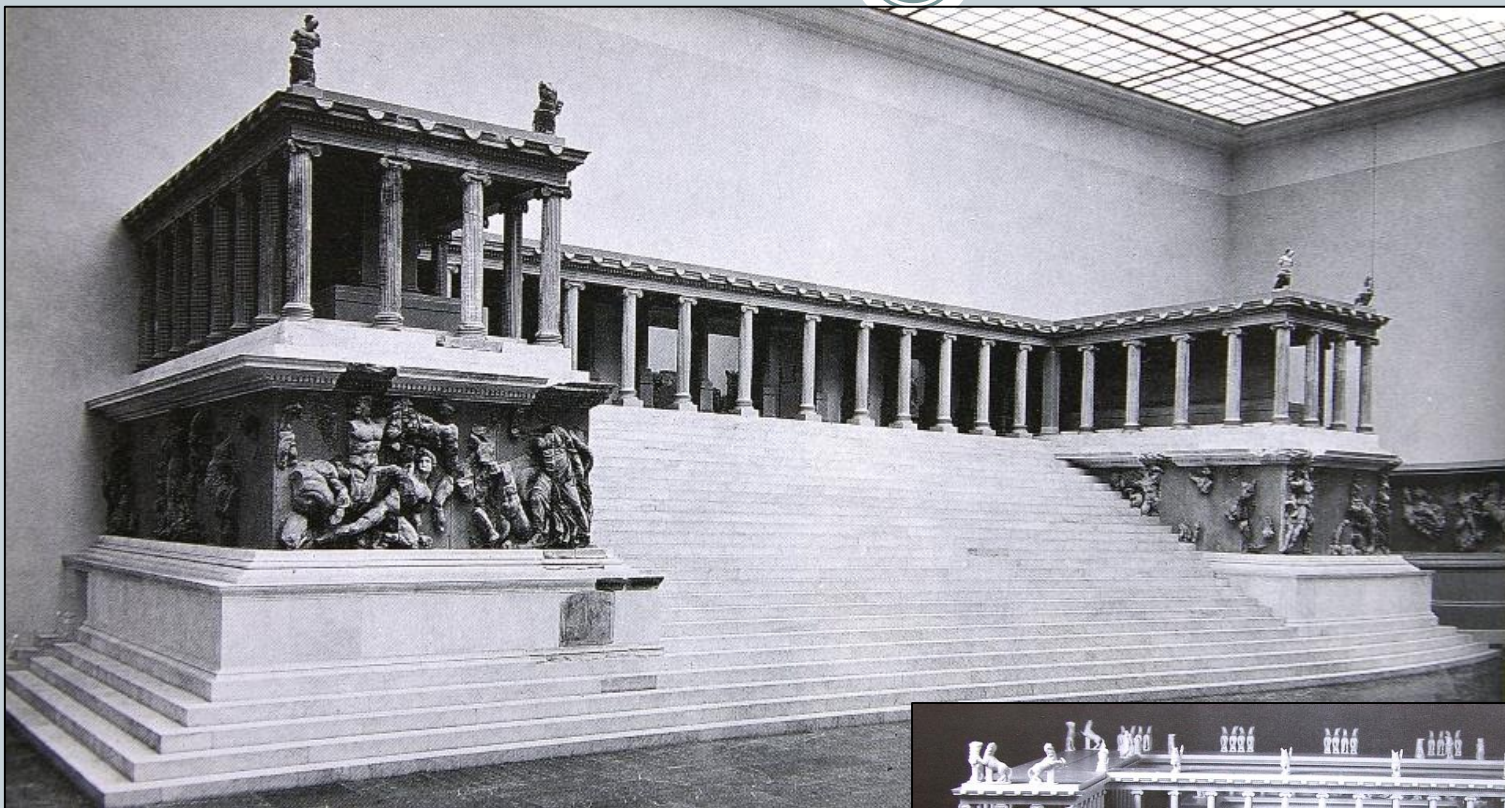
Pergamský oltář

39

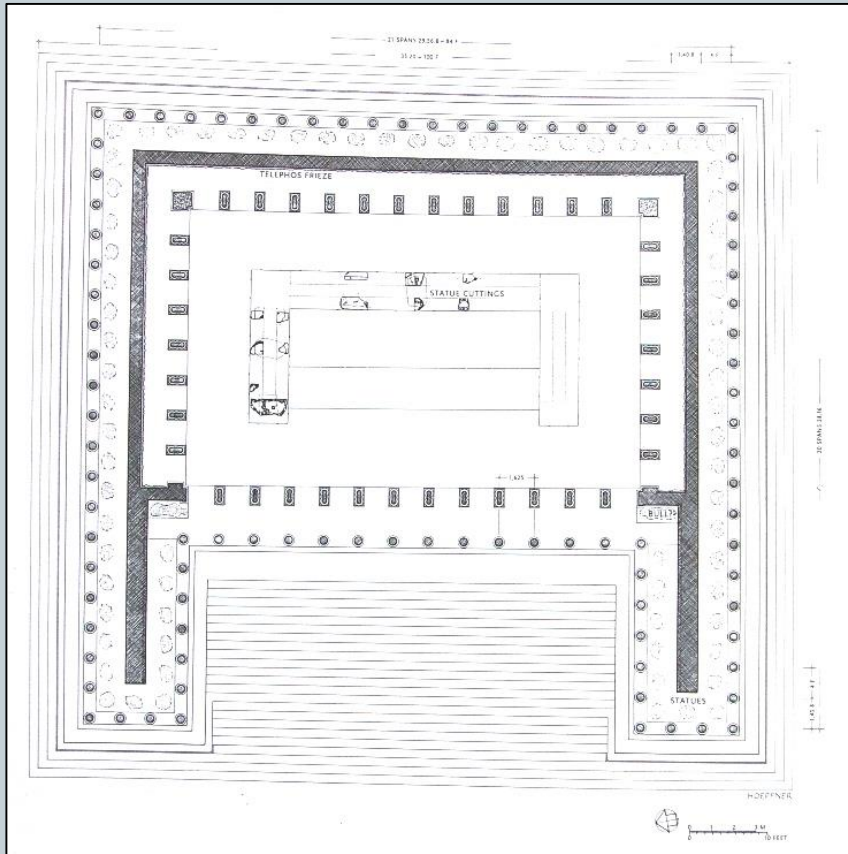
Pergamský oltář

40

Pergamský oltář

41

Pergamský oltář – velký vlys

42

Pergamský oltář – velký vlys

43

Pergamský oltář – velký vlys

44

Pergamský oltář – velký vlys

45

Pergamský oltář – velký vlys

46

Pergamský oltář – velký vlys

47

Pergamský oltář – velký vlys

48

Pergamský oltář – velký vlys

49

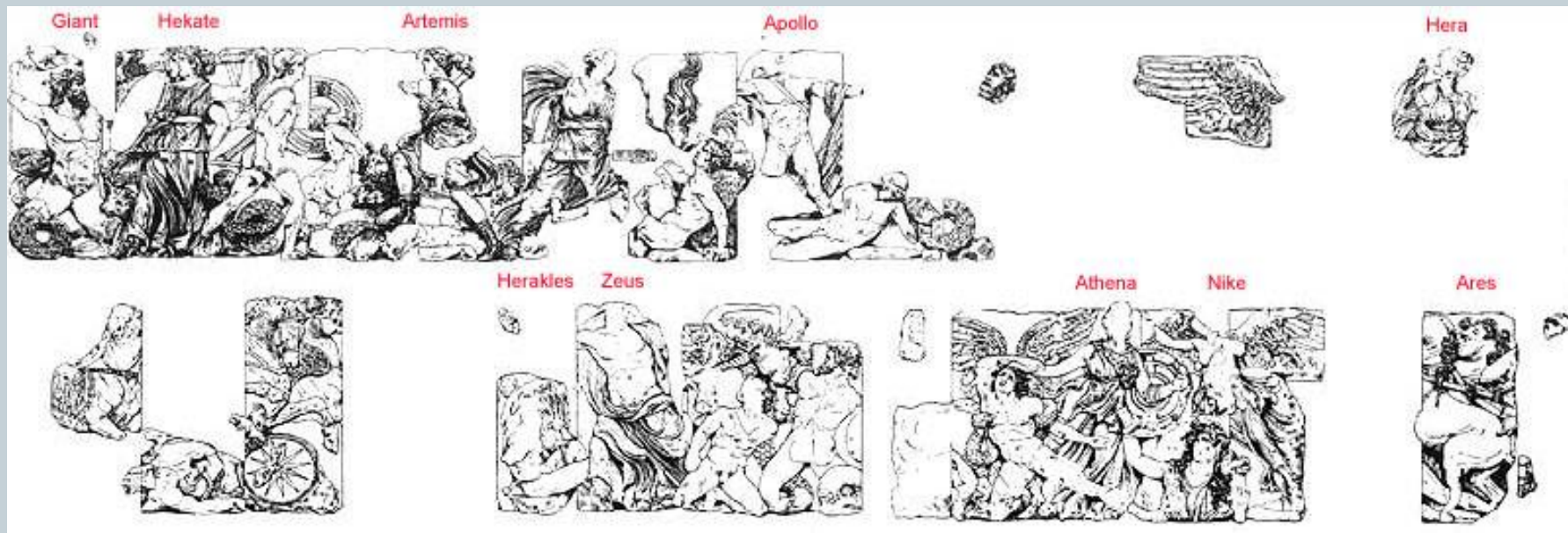
Pergamský oltář – velký vlys

50

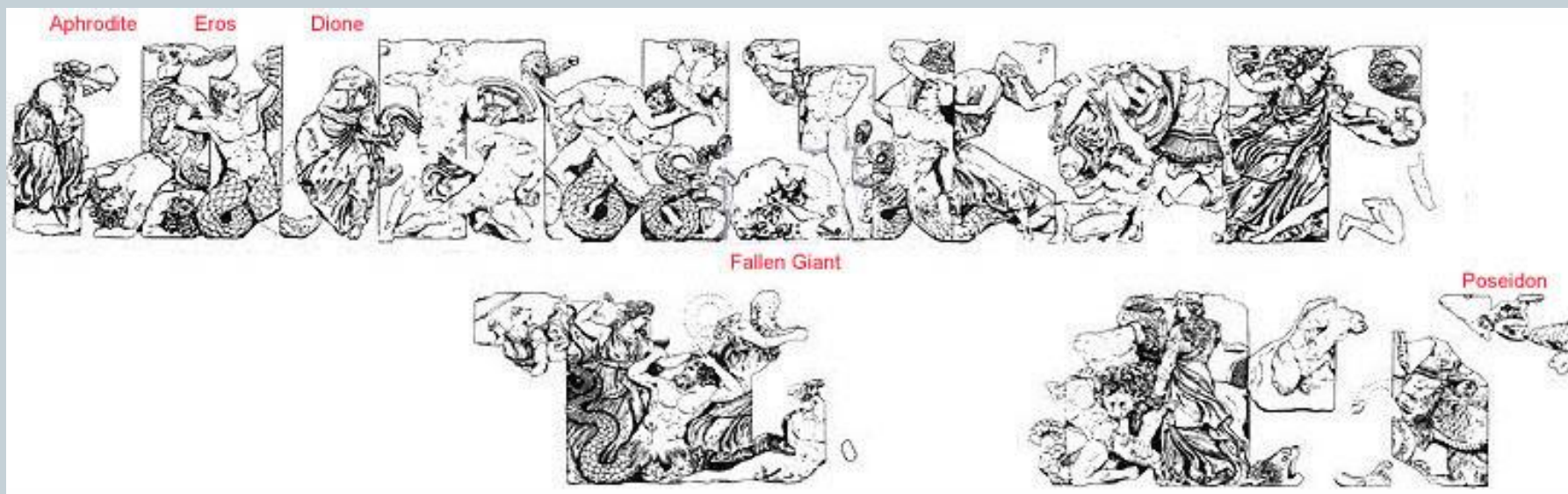
Identifikace postav – východní část (podle Puchsteina a Roberta)

51

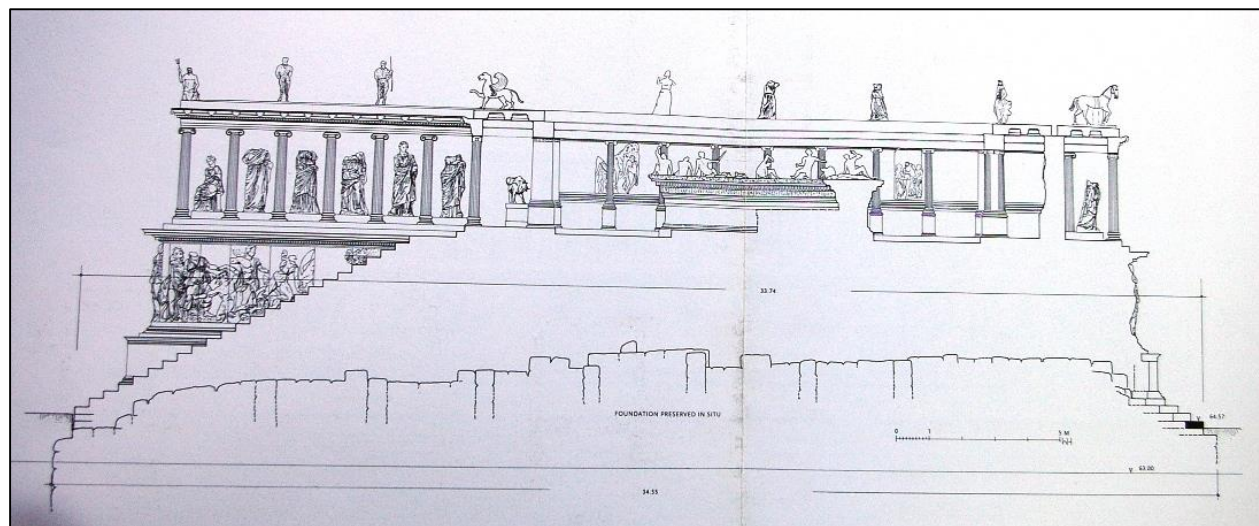
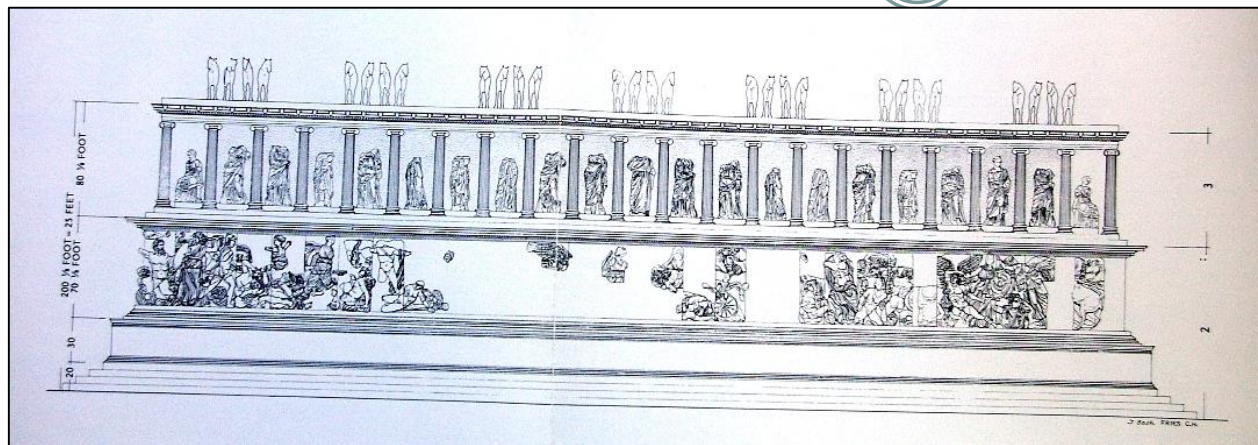
Identifikace postav – severní část (podle Puchsteina a Roberta)

52

Pergamský oltář

53

K O N E C